

## **ТИЩЕНКО ЮЛІЯ ВАЛЕРІЙВНА**

Національний університет «Одеська юридична академія»,  
доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції,  
кандидат юридичних наук

### **МІФИ У ФОРМУВАННІ ПРАВОСВІДОМОСТІ**

Визнання існування в праві міфологічних конструкцій безпосередньо пов'язано зі становленням неklasичного і постнеklasичного способів осягнення правової реальності. Такі моделі дають можливість пізнання не тільки раціональних, логічних витоків права, але і нераціональних, чуттєвих його компонентів. Їх з'єднання стає суттєвою ознакою сучасної методології юриспруденції.

Формою існування права, якої в рівній мірі властиві логічність і чуттєвість, раціональність і ірраціональність, об'єктивність і суб'єктивність, виступає правовий міф.

Особливістю феноменологічного сприйняття правових міфів є те, що вони одночасно перебувають в контексті раціонального і чуттєвого, тобто одночасно в двох площинах сприйняття права, що, в свою чергу, дозволяє міфу відображатися в різноманітних структурних елементах правосвідомості.

Перебування правових міфів одночасно в сфері раціонального (правова ідеологія) і в сфері чуттєвого (правова психологія) наводить на думку про те, що вони є сполучними елементами, які пронизують всю правосвідомість.

Місце правових міфів у структурі правової свідомості виявляється нечітко окресленим: їх не можна однозначно вважати ані раціональним, ані чуттєвим елементом правосвідомості, оскільки цей поділ втрачає свій сенс. Водночас, не можна забувати, що нераціональне, образне, чуттєве – це основа міфу, натомість раціоналізація є завжди вторинною.

У правосвідомості перебувають і живуть своїм, цілком самостійним соціокультурним життям чимало фігур міфомислення. Це, по-перше, духовна практика апеляцій до абсолютного авторитету: в природному праві таким може виступати або Бог, або розум, а в позитивному праві це завжди держава. Для індивідуальної правосвідомості абсолютною авторитетністю повинні і можуть володіти вимоги правнормативних приписів. По-друге, це апеляція до чуда: правосвідомість схильна пов'язувати його з ідеєю вищої справедливості, з вірою в її рятівну роль, здатність надати соціальному життю такий ступінь гармонійності і досконалості, що вона стане казковою і небувалою. По-третє, це апеляція до таємниці. Тільки на перший погляд може видаватися, що правові явища досить прозорі для пізнання, але насправді уявлення про таку прозорість ілюзорні й світ права можна порівняти з бездонним колодязем, у темних глибинах якого приховано чимало таємничого. У світі права апофатизм як переконаність в існуванні незбагнених загадок і таємниць завжди залишатиметься домінантою в природноправовій філософії. І причиною

є зв'язок цього світу не тільки з колективним несвідомим, з архетипними підставами психіки і міфологічними структурами свідомості, але і з метафізичною реальністю [1, с. 300].

У повсякденній правосвідомості довгий час культивувався й існує досі міф про ідеального правителя, абсолютно справедливого, котрий ідеально розуміє почуття і сподівання народу. Своєрідна модифікація цього міфу, що більше має політичний зміст, – міф про «тверду руку». Однак якщо міф про «тверду руку» швидше пов'язаний із засобами управління, з прагненням до підпорядкування, патерналізму, то міф про ідеального правителя наділений більш глибоким змістом.

Як пояснюють деякі дослідники, міф про ідеального правителя, виражений, зокрема, в образі короля Артура, нерозривно пов'язаний із становленням правової свідомості раннього Середньовіччя: диференціація політичного і правового, що остаточно сталася лише в Новий час, в кельтській міфології усвідомлювалася як розмежування держави і особистості правителя.

Для повсякденної правосвідомості міфологічні структури часто існують на протигагу офіційному законодавству, і навіть нерідко його витісняючи. Понад те, міфи повсякденної правосвідомості можуть навіть заохочувати поведінку, яка з точки зору формального закону буде вважатися злочинною або принаймні небажаною. Наприклад, це міф про шляхетного розбійника Робіна Гуда, в якому поєднано багато правових сюжетів: боротьба за справедливість, захист простих людей, соціальна рівність тощо. На думку дослідників соціальної міфології, міф про Робіна Гуда більшою мірою, ніж інші соціальні міфи, володіє саме юридичним змістом, оскільки його глибинний сенс – продемонструвати протиставлення народного права та народної справедливості офіційному праву та офіційній справедливості. При цьому останні однозначно сприймаються як зло, натомість перші – як добро. Робін Гуд, таким чином, – це збірний образ усього правового і справедливого в очах простого народу, а його боротьба з шерифом – це одвічна боротьба повсякденної справедливості зі встановленим законом.

Міфи нерідко властиві не тільки повсякденній, а й професійній правосвідомості. Загалом слід зазначити, що в структурному плані професійна правосвідомість нічим не відрізняється від буденної або наукової, тому вона тією ж мірою містить міфологічний компонент.

Одним з яскравих прикладів такого міфу, який в Україні набув особливого поширення, – це міф про те, що зміни в законодавстві здатні автоматично вирішити комплексні проблеми в правовому житті. Такий міф отримує своє втілення в гіперактивній законодавчій діяльності, коли законодавство змінюється зі швидкістю, невластивою для нормального розвитку правової системи [2, с. 96].

Інший важливий приклад міфу професійної правосвідомості – уявлення про те, що встановлення більш суворих покарань веде до зниження рівня злочинності. Однак у правовому регулюванні між правовою нормою і врегульованою нею поведінкою знаходиться цілий пласт інститутів, відносин, цінностей і антицінностей, які визначають дієвість

або недієвість цієї норми. Незважаючи на те, що історія права демонструє хибність такого підходу, він усе ж популярним у юристів-професіоналів.

Серед правових міфів, поширених у сучасному правознавстві, що характеризують професійну правосвідомість, потрібно назвати міф про верховенство закону, про те, що встановлений закон обов'язково діє і впливає на людей; відомий міф про права людини, який стверджує, що всі права людини можуть і повинні бути забезпечені і реалізовані; поширений міф про народовладдя, який полягає в тому, що влада в державі належить народу; існує міф про невідворотність відповідальності за вчинений злочин, який означає своєчасне розкриття будь-якого протиправного діяння та ін. Існують також міфи про поділ права на приватне і публічне, про відображення в законі волі народу, про правову державу, про верховенство Конституції. Міфологічні засади має переконання, що існуючі закони справедливі. Але абсолютна справедливість, як і всі інші соціальні абсолютні, неможлива. У зв'язку з розчаруванням в справедливості народжується міф про несправедливість закону, що є іншою граничною міфологемою. Таке уявлення про закон відображено в фольклорному праві у вигляді приказки: «Закон як дишло, куди повернеш, туди й вийшло». Характерно, що вона існує і в українській, і в російській мовах.

Міфи правосвідомості – як повсякденної, так і професійної, стають ідеологічними джерелами сучасного права, отримуючи своє вираження в законодавстві.

Правовий міф не присутній в законодавстві безпосередньо, але нерідко визначає його зміст шляхом конструювання певних схем мислительності.

Міфи позитивного права, як правило, відображають ті чи інші міфи правосвідомості, виражаючи їх у нормативній формі, які забезпечують необхідний зв'язок між правом і суспільною думкою про нього. У цьому сенсі міф не тільки виступає ідеологічним витоком права, а сам стає правовим регулятором, здійснюючи безпосередній правовий вплив на поведінку людини. Наприклад, страх перед відплатою, існуючий з часів архаїчного права і втілений у принципі «злочини повинні каратися», є не лише ідеологічною основою кримінального права, де отримує вираження в ідеї невідворотності покарання, а й виступає як фундаментальна міфологічна конструкція, яка створює образ права як інструмента відплати, сили, що має надіндивідуальне походження.

Міфи позитивного права, як правило, відображають ті чи інші міфи правосвідомості, виражаючи їх у нормативній формі, які забезпечують необхідний зв'язок між правом і суспільною думкою про нього. У цьому сенсі міф не тільки виступає ідеологічним витоком права, а сам стає правовим регулятором, здійснюючи безпосередній правовий вплив на поведінку людини. Наприклад, страх перед відплатою, існуючий з часів архаїчного права і втілений у принципі «злочини повинні каратися», є не лише ідеологічною основою кримінального права, де отримує вираження в ідеї невідворотності покарання, а й виступає як фундаментальна

міфологічна конструкція, яка створює образ права як інструмента відплати, сили, що має надіндивідуальне походження.

Позитивне право оперує значною кількістю міфів. Це міф про поділ права на приватне та публічне, про відображення в законі волі народу, про правову державу, про верховенство Конституції. Міфи знаходять своє вираження в окремих фактичних презумпціях, наприклад, в презумпції розумності людини, за якою вважається, що людина діє відповідно до раціональної оцінки ситуації [2, с. 89].

Міфологічне коріння мають нормативні положення про заборону втручання в приватне життя і недоторканість житла; положення про наклеп, закріплені в багатьох законодавчих актах різних правових систем; положення кримінального законодавства про встановлення відповідальності за осквернення могил; міфологічні елементи можна знайти і в нормах, які передбачають відповідальність за мародерство і т.д. Наявність міфів в позитивному праві підвищує його легітимність, оскільки дозволяє звертатися до масового підсвідомого – найбільш стало-го елементу правосвідомості.

Міфологічні аспекти знаходять своє відображення у правовій поведінці. Місце правового міфу у структурі правової поведінки зумовлюються як суб'єктивними так і об'єктивними елементами. Більш значущим при цьому виступає саме суб'єктивний аспект, оскільки він передбачає аналіз суб'єктивної сторони складу як правомірного, так і протиправного діяння.

Правова поведінка не є формою існування правових міфів, а виступає проявом їх існування у правовій свідомості. Серед детермінант правової поведінки мають бути не тільки раціональні, але і нерациональні начала, а, отже, і правовий міф. Правові міфи визначають загальну фундаментальну модель, ґрунтуючись на якій люди формують свою поведінку.

### **Список використаної літератури:**

1. Бачинин В.А. Миф и право / В.А. Бачинин // Смыслы мифа: мифология в истории и культуре : Сб. в честь 90-летия проф. М.И. Шахновича. – Вып. № 8. – СПб. : Издательство Санкт-Петербургского философского общества, 2001. – С. 290–304.
2. Бондаренко Н. Л. О месте принципа добросовестности и разумности в системе принципов гражданского права / Н. Л. Бондаренко // Вестник Омского университета. – Сер. : «Право». – 2013. – № 1. – С. 89–93.
3. Крижанівський А.Ф. Правовий порядок в Україні: витоки, концептуальні засади, інфраструктура : моногр. / А.Ф. Крижанівський. – О. : Фенікс, 2009. – 504 с.

**Ключові слова:** правові міфи, міфи правосвідомості, міфи повсякденної правосвідомості, міфи професійної правосвідомості, міфи позитивного права.

**Ключевые слова:** правовые мифы, мифы правосознания, мифы обыденного правосознания, мифы профессионального правосознания, мифы позитивного права.

**Key words:** legal myths, myths of legal consciousness, myths of ordinary legal consciousness, myths of professional legal consciousness, myths of positive law.